

Született tehát egy könyv, amely arra tesz kísérletet, hogy a változást ragadja meg: milyen volt egy korábbi korszak irodalmi praxisa, és mikor, hogyan vált olyanná, ahogyan ma ismerjük. Nagyelbeszélésként is működik a könyv, de remekül használható olyan esetekben, amikor át szeretnénk látni egy-egy részproblémát. Válaszokat kapunk a kutatás aktuális helyzetére, és igen gyakran arra is, hogy mi az, ami ma hiányzik a költészetből. Az irodalomtörténeti szelekció, a kanonizálás, az esztétikai alapú válogatás

egy hatalmas szövegvilágot zár el a mai olvasók elől. Segítség nélkül ezeket a szövegeket ma talán már nem is tudnánk olvasni, értelmezni pedig még segítséggel is nehezen. Vaderna Gábor könyve azt mutatja meg, hogy ez mégsem lehetetlen vállalkozás, és főleg nem haszontalan: nem csupán a 19. század költészetének dilemmái, hanem a mai magyar irodalom problémái is megragadhatóak általa.

Biró Annamária

Nagy idők tanúsága Vikár Béla leveleiben

*Vikár Béla levelei. S. a. r., a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta,
a finn nyelvű leveleket fordította Varga P. Ildikó.
Erdélyi Múzeum Egyesület, Kvár 2017. 620 old.*

A magyar *Kalevala*-irodalomban – a *Kalevalának* egyedülálló módon öt és fél fordítása van magyarul, amiről éppen e kötet összeállítója írt alapos tanulmányt (*Hiisi szarvasától a csodaszarvasig. A Kalevala magyar fordításai*. EME, Kvár, 2010) – Vikár Béla 1909-ben világot látott, de már 1906-ban kész fordítása jelenti a kánont ahhoz hasonlóan, ahogy a bibliafordítások között Károli Gáspár 1596-ban nyomtatott vizsolyi bibliája a mérvadó máig, a *Kalevalát* illetőleg különös tekintettel az 1935-ös Kosztolányi Dezső előszavával fémjelzett díszkiadásra, amely a *Kalevala* születésének 100. évfordulójára jött létre. Ha másért nem, ezért a teljesítményéért megérdemli Vikár Béla, hogy halála után több mint hetven évvel is megtartsuk jó emlékezetünkben. A Varga P. Ildikó összegyűjtötte leveleiből azonban Vikárnak más érdemeire is fény derül, jóllehet a *levelezés* másik feléről, *a neki írt levelekről* csak sejtéseink lehetnek. Voltaképpen így van ez minden időbeli eseménnyel vagy jelenséggel: egy részük menthetetlenül elsodródik az időben és eltűnik szemünk elől, s csak abból, ami a kezünkben marad és hozzáférhető, tudunk következtetni az egykor volt *egészre*. Ilyen következtetésekhez

segít bennünket a szakértő filológus, Varga P. Ildikó Vikár pályáját illetően. Keze nyomán kirajzolódik a 19–20. század finn–magyar (magyar–finn) kulturális kapcsolatok részletes fölbontású képe, amely megerősíti a más forrásokból rendelkezésünkre álló ismereteket. Érdekes indulás Vikár Béla pályája pusztán technikai szempontból tekintve is. Pályáját ugyanis nem filológusként, hanem az Országgyűlés gyorsírójaként kezdte. Eltekintve e kiváltságos helyszínen szerzett személyi kapcsolataitól, ami későbbi pályáján többször volt segítségére, a szakmai kihívás – hangzó szöveg rögzítésének technikája – figyelmét a kor „csúcstechnikájának” számító fonográfra irányította, amelynek használatával ő éppen finnországi első útján találkozott, s amelyet hazatérve már mint néprajzkutató kiterjedt gyűjtéseinek használatba is vett, példát adva ezzel Bartók Bélának és Kodály Zoltának korszakalkotó vállalkozásukhoz, a magyar és szomszédos népek népdalainak összegyűjtéséhez. Indíttatását minden bizonnyal a folklorista Kaarle Krohntól, barátja, Eemil N. Setälä sógorától kapta. Nem szerepel ugyan Vikár Béla leveleinek címzettjeként Kaarle Krohn testvére, Ilmari Krohn etnomuzikológus és zeneszerző, de ő volt

az, akinek finn népdal-tipológiája mintául szolgált Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak hatalmas népdalgűjteményük rendszerezéséhez. Vikár Bélának mint a finn kultúra követének szerepe, ha közvetett is, nagy jelentőségű a magyar zenetörténetnek és etnomuzikológiának ezen a fordulópontján.

Vikár Béla számos Eemil. N. Setälének írott levelében foglalkozik a kolozsvári egyetem magyar és finnugor tanszékének problémáival, tanszékvezetői posztjának (posztjainak) betöltésével. A levelekben fölmerült nevek, Halász Ignác, Szilasi Móric, Munkácsi Bernát, Szentkatolnai Bálint Gábor, Heikki Paasonen, Gombocz Zoltán, sőt Vikár Béla maga, s a róluk szóló jellemzések életre keltik a sírköveken szereplő neveket, amelyeket a tudománytörténetnek nevezett temetőből ismerünk. Igen, viselőik, akik már régóta nyugszanak, valaha nem voltak ilyen passzívak: terveket szöttek, szövegetéseket kötöttek, intrikáltak – s ahogy a Vikárnak Setäléhez írott leveleiből kitűnik, hiába, mert javasolt jelöltjei(k) közül senki sem lett Kolozsváron a finnugrisztika professzora. Bizonyára ma is így tennének, ha meg nem haltak volna.

A levelek Vikár Béla nyughatatlan természetéről tanúskodnak, mert ő nemcsak a finn kultúra magyarországi követe volt, de a szélesebb értelemben vett európai kultúráé is, mint az 1891 és 1895 megjelent *Élet c. magyar nyelvű havi-/kétheti-/hetilap*, a vele szinte párhuzamosan, 1894 és 1896 között megjelent német nyelvű *Westöstliche Rundschau* szerkesztője, továbbá a francia irodalmat és kultúrát képviselő La Fontaine Irodalmi Társaság és a világirodalom gondolatát szolgáló Magyar Goethe-Társaság alapítója és fő mozgatója. Visszatekintve különösnek tűnhetik a liberális szellemű Vikár Béla részvétele a *Turán*, a Magyar Keleti Kultúrközpont (Turáni Társaság) lapjának szerkesztésében, holott abban az időben, a 20. század fordulóján, sőt még az I. világháború után is sokáig a turanizmusnak nem volt meg az a retrográd, barbárságot propagáló és dilettantizmusba hajló színezete, ami később, a náciizmus indogermán mitologizmusának ikerpárjaként próbált rivalizálni a finnugor nyelvészeti kutatással és kulturális örökséggel – amint arról az észt Alo Raun professzortól, a

30-as évek elején az Eötvös Collegium ösztöndíjasától az 1970-es években értesültem.

A könyv *Mutatóját* lapozgatva ötlött szemembe Vikár „szívbeli” szakmája jeleként a Meltzl Hugó és Hermann Antal szerkesztette *Ethnologische Mitteilungen*, amely 1887 és 1907 jelent meg Kolozsvárott mint a néprajztudomány első hazai folyóirata, s amelyet 1890-től másodikként az *Ethnographia* követ. Vikár ez utóbbi folyóirat szerkesztésében, csakúgy mint a Magyar Néprajzi Társaság vezetésében, aktívan részt vett olyan, e kötetben is szereplő jeles személyek társaságában, mint Munkácsi Bernát és Hermann Antal. Az elvárt professzori habitustól oly különböző, sőt a polgári életforma normáit is figyelmen kívül hagyó különc, de ezzel együtt is kiváló tudós, Hermann Antal személye más vonatkozásban is fölbukkan a kötetben, leánya Hermann Júlia személyében, aki felesége lett Yrjö Wichmann-nak, aki Vikárnak Setälä és Paasonen mellett harmadik jelentős finn levelezőpartnere volt. Itt jegyzem meg, hogy mind Wichmann-nak, mind Paasonennek magyar volt a felesége, sőt előbbi, Hermann Júlia (Zsüli) aktív munkatársa is Wichmann úttörő, de csak halála után, Csűry Bálint és Artturi Kannisto kiadásában megjelent moldvai csángó szótárának (*Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó- und des Hétfaluer Csángódialektes*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae IV. Helsinki 1936). Tovább válogatva a *Mutatóban* szereplő nevekből, hadd említsek meg két nevet még, akit fontosnak tartok mind Vikár, mind a kor jellemzésére nézve. Az egyik Lippich Elek (1862–1924), akit Vikár írói álnevén Kadocsaként is említ, de más forrásokban Koronghy Lippich Elekként szerepel. Őt nem a miatt a három levél miatt említem, ami e kötetben szerepel, hanem mint a magyar kultúra hozzáértő adminisztrátorát, a kultuszminisztérium művészeti osztályát vezető kiváló hivatalnokát, aki olyan intézmény életre hívójaként és támogatójaként érdemli meg figyelmünket, mint az 1901-től 1921-ig főnálló gödöllői művésztelep, a magyar szecesszió prominens műhelye, ahol többek között Körösfői-Kriesch Aladár festőművész (Vikár

három levelének címzettje), Medgyaszay István építész, Nagy Sándor festőművész is működött. Itt jegyzem meg, hogy „hivatalnok és hozzáértés, hivatalnok és kiválóság” öelötte és őutána is *contradictio in adiecto* számba ment, és azóta is így megy mifelénk! Hivatali minőségében olyan kiválóság szilárd támogatója volt nyugat-európai peregrinációján, mint a művészettörténész és kultúrfilozófus Fülep Lajos (1885–1970). A másik megemlíthető név Hankiss Jánosé (1893–1959), aki debreceni egyetemi tanárként Vikár Bélához hasonlóan, bár az övénél intézményesebb keretek között, maga is kultúrdiplomata volt, mindenképp mint a külföldi kapcsolatok létesítésére és ápolására alapított Debreceni Nyári Egyetem kezdeményezője és 16 éven át vezetője, továbbá folyóirat-szerkesztő (*Forrás, Helikon*), és végül, de nem utolsósorban, nehéz időkben, 1943–44-ben a Kállay-kormány kulturális államtitkára – a magyar művelődés szerencséjére.

Ezekkel az apró megjegyzésekkel, amelyekre ürügyet földolgozott adataival a kötet szolgált számomra, csak jelezni akartam Vikár Béla gazdag kulturális menedzseri tevékenységét. Velük kapcsolatban hadd hívom föl a figyelmet a kötet 12. lapján szereplő grafikonra, amely a levelek éves eloszlását mutatja. Ez a „lázgörbe” egyúttal indikátora is a magyar művelődés 19–20. században történt nemzetközi térbe törekvésének, majd azt követő elszigetelődésének s a belőle való ismételt kitörési kísérletének. Az 1881 és 1945 közötti levelezésnek két csúcsa látszik, az első a millennium előtti évekre esik, a másik az 1930-as évek elejére. A grafikon szerint is mindkét törekvésnek résztvevője és jeles képviselője volt Vikár Béla, akinek egész tevékenységéről nyújt információban gazdag képet Varga P. Ildikó gondosan szerkesztett kötete.

Simoncsics Péter

Benkő József honismereti munkájának magyar nyelvű kiadásáról

Benkő József: Erdély. Ford. Szabó György.

Székely Nemzeti Múzeum – Tortoma Kiadó, Sepsiszentgyörgy – Barót 2014. 875 old.

Benkő József *Erdély*¹ című honismereti munkájának általános és részletes része 2014-es kiadási dátummal ugyan, de 2016 elején jelent meg magyar nyelven Szabó György fordításában. A középszerű református lelkész *Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus* című művének első két kötete, azaz a munka általános része első ízben 1778-ban jelent meg Bécsben latin nyelven, a három kötetre tervezett részletes rész azonban kéziratban

maradt. Halála előtt könyvtárát Benkő egykori Alma Materének, a nagyenyedi kollégiumnak adományozta, a kollégium könyvtárának állománya azonban megsemmisült az 1848–49-es szabadságharc során, így Benkő hagyatéka a *Transsilvania specialis* eredeti kéziratával együtt a lángok martalékává vált 1849 januárjában. A kötet második részének kéziratosa másolatai tették lehetővé a latin nyelvű munka magyar nyelven való közreadását, amelynek fordítására többen is vállalkoztak. Koncz József, a Teleki Téka egykori könyvtárosa 1880-ban fordította le a részletes rész Hunyad vármegyéről szóló fejezetét, ez a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat évkönyvében jelent meg. Őt követően a klasszika-filológus Szabó

¹ Benkő József: *Erdély*. Fordította, bevezető tanulmánnyal és részletes részét jegyzetekkel ellátta Szabó György. Általános részét lektorálták, gondozták, jegyzetekkel ellátták Bordi Zsigmond Loránd, Csáki Árpád, Kocs Irén, Vörösvári Gábor, Wanek Ferenc és munkatársai. Lektorként véleményezte Pál-Antal Sándor.